

Recenzja pracy doktorskiej mgr Aleksandra Kazaka pt. „Postępujący autorytaryzm” i postawy społeczne Białorusinów w latach 2020-2024 jako wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej ss. 243.

Oświadczenie: Recenzent oświadcza, że nie posiada żadnych interesów w odniesieniu do recenzowanej pracy doktorskiej, a tematyka tego projektu mieści się w głównym nurcie jego zainteresowań dydaktycznych i naukowo-badawczych.

Przyjęta do recenzji praca doktorska Pana magistra Aleksandra Kazaka pt. „*Postępujący autorytaryzm*” i *postawy społeczne Białorusinów w latach 2020-2024 jako wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej* napisana została pod kierunkiem prof. dr. hab. Piotra Mickiewicza w Uniwersytecie Gdańskim na Wydziale Nauk Społecznych. Zasadność podjęcia badań dotyczy środowiska Białorusi które stanowi poważne wyzwanie nie tylko dla własnych obywateli, lecz także dla państw sąsiednich, w szczególności Polski, której strategia polityki zagranicznej musi dostosować się do zmieniających się realiów zwłaszcza w kontekście stabilności regionalnej i bezpieczeństwa europejskiego (s.7). Autor mając na uwadze poprawę poziomu stabilności politycznej regionu Europy Środkowej państw które sąsiadują z Republiką Białorusi uwzględnia specyfikę funkcjonowania białoruskiego reżimu oraz dokonuje efektywnej oceny postaw społecznych białoruskiego społeczeństwa pod kątem potencjalnego zagrożenia dla trwałości tego reżimu lub sankcjonowania jego istnienia. Kwestia ta - zdaniem Autora - wydaje się istotna tym samym wypełnia swoistą lukę badawczą a specyfika i sam zakres polskiego zaangażowania się w procesy wsparcia białoruskich ruchów demokratycznych jako elementu polskiej polityki zagranicznej wymaga oceny ich efektywności z punktu widzenia polskich interesów narodowych. Analizie poddane zostały działania prowadzone przez polskie władze jak i organizacje pozarządowe co pozwoliło na przedstawienie pełnego obrazu Polski i Polaków w opinii społeczeństwa białoruskiego, w tym jego przedstawicieli w Polsce (s.9). Przedmiotem badań w niniejszej dysertacji jest stosunek ludności Białorusi powyżej 18 roku życia do państwa polskiego i Polaków w świetle dwóch procesów politycznych w postaci przeobrażeń systemu politycznego oraz reakcji polskich władz na formułę prowadzonej polityki wewnętrznej tego państwa w latach 2020-2024. Zasadny wydaje się również cel badań którym jest ocena uwarunkowań wpływających na

kształt polskiej polityki wobec Republiki Białorusi ze szczególnym uwzględnieniem faktu funkcjonowania tego państwa w niedemokratycznym systemie politycznym oraz konsekwencji białoruskiego oddziaływania medialnego na własne społeczeństwo oraz główne pytanie badawcze. Wyprowadzone na bazie powyższych założeń badawczych cztery hipotezy robocze oceniam pozytywnie. Są one zbieżne z przedstawionymi czterema obszarami podejmowanych badań. Zastosowane i wykorzystane metody oraz narzędzia badawcze m.in. metoda porównawcza, indukcyjna, dedukcyjna, analizy systemowej, statystyczna, behawioralna, ekstrapolacji oraz scenariuszowa pozwoliły na ocenę wpływu postępującego autorytaryzmu i jego konsekwencji dla polskiej polityki zagranicznej. Dobór metod świadczy o dojrzałości warsztatowej oraz umiejętności prowadzenia samodzielnych badań naukowych.

Oceniając stan badań Autor stwierdził, że pomimo stosunkowo obszernej literatury przedmiotu kwestia przeobrażeń białoruskiego systemu politycznego po roku 2020 praktycznie nie została przeanalizowana szczególnie w zakresie form oddziaływania na białoruskie społeczeństwo oraz ukazania konsekwencji tego oddziaływania. Natomiast założenia polskiej polityki wobec Białorusi stanowią wyłącznie element całościowej koncepcji polskiej polityki wschodniej zdominowanej przez kontekst rosyjski i przebieg działań wojennych prowadzonych w Ukrainie. Tym samym praca ta wypełnia istniejącą lukę badawczą i może być przyczynkiem do dyskusji nad formułą polskiej polityki wobec Białorusi. Ograniczenia badawcze dotyczą w głównej mierze braku dostępu do źródeł informacji znajdujących się na terytorium Republiki Białorusi co utrudnia weryfikację danych statystycznych, analizę bazy normatywno-prawnej, a także porównywanie oficjalnej retoryki z alternatywnymi źródłami informacji (s.16). Wskazane byłoby jednak nieco szersze omówienie ograniczeń badawczych, co zwiększyłoby transparentność procesu badawczego.

1. Znaczenie podjętego tematu pracy doktorskiej

Podjęcie badań nad problematyką postępującego autorytaryzmu oraz postaw społecznych Białorusinów w latach 2020-2024 wynika z dynamicznych przemian politycznych i społecznych zachodzących u wschodniego sąsiada Polski. Wydarzenia związane z wyborami prezydenckimi na Białorusi w 2020 roku oraz następujące po nich masowe protesty społeczne stały się punktem zwrotnym w historii współczesnej Białorusi. Reakcja władz państwowych obejmująca nasilone represje wobec opozycji, mediów i społeczeństwa obywatelskiego doprowadziła do dalszego umocnienia systemu autorytarnego oraz pogłębienia izolacji międzynarodowej tego państwa.

Badanie tej problematyki jest istotne również ze względu na znaczenie Białorusi dla bezpieczeństwa regionalnego i polityki zagranicznej Polski. W latach 2020-2024 relacje polsko-białoruskie uległy znacznemu pogorszeniu czego przejawem były m.in. kryzys migracyjny na granicy, napięcia dyplomatyczne oraz rosnąca obecność wojskowa Rosji na terytorium Białorusi. Zjawiska te bezpośrednio wpłynęły na sytuację bezpieczeństwa Polski oraz państw Europy Środkowo-Wschodniej. Istotnym powodem podjęcia badań jest także potrzeba analizy postaw społecznych Białorusinów wobec przemian politycznych i geopolitycznych. Społeczeństwo białoruskie nie jest jednolite pod względem pokładów politycznych, stosunku do władzy czy orientacji wobec Zachodu i Rosji. Zrozumienie tych postaw pozwala lepiej ocenić potencjalne kierunki rozwoju sytuacji wewnętrznej na Białorusi oraz możliwości prowadzenia skuteczniej polityki zagranicznej przez Polskę.

Temat badań posiada również znaczenie naukowe i praktyczne. Z jednej strony umożliwia analizę mechanizmów funkcjonowania współczesnych reżimów autorytarnych oraz reakcji społeczeństw na represje polityczne. Z drugiej strony może stanowić źródło wniosków i rekomendacji dla polskiej polityki zagranicznej, szczególnie w zakresie bezpieczeństwa, polityki wschodniej oraz wsparcia społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi.

Podjęcie niniejszych badań jest zatem uzasadnione zarówno aktualnością i wagą problemu, jak i jego znaczeniem dla interesów politycznych, bezpieczeństwa oraz pozycji międzynarodowej Polski.

Analiza procesów politycznych i społecznych zachodzących w latach 2020-2024 prowadzi do wniosku, że postępująca konsolidacja autorytarnego systemu władzy po wydarzeniach związanych z wyborami prezydenckimi z 2020 r., doprowadziła do głębokiej transformacji relacji państwo - społeczeństwo oraz zasadniczo wpłynęła na środowisko bezpieczeństwa i polityki zagranicznej Polski. Represje wobec opozycji, ograniczenie praw obywatelskich, likwidacja niezależnych mediów i organizacji społecznych oraz rosnąca zależność Mińska od Federacji Rosyjskiej przyczyniły się do osłabienia podmiotowości społeczeństwa białoruskiego i zwiększenia destabilizacji w regionie Europy Środkowo-Wschodniej.

Dla polskiej polityki zagranicznej sytuacja ta stanowi wielowymiarowe wyzwanie obejmujące zarówno kwestie bezpieczeństwa granic, presji migracyjnej i zagrożeń hybrydowych, jak również konieczności prowadzenia długofalowej polityki wspierania społeczeństwa obywatelskiego Białorusi. W konsekwencji badania potwierdzają, że rozwój autorytaryzmu na Białorusi nie jest wyłącznie problemem wewnętrznym tego państwa, lecz istotnym czynnikiem wpływającym na stabilność regionalną, relacje międzynarodowe oraz kierunki

polityki wschodniej Polski. Badania te mają również znaczenie dla określenia skuteczności działań Polski wobec Białorusi oraz wyzwań związanych z bezpieczeństwem, migracją i polityką wschodnią Unii Europejskiej.

Konkludując stwierdzam, że w świetle zaprezentowanych do tej pory argumentów, temat oraz cel dysertacji, a także podjęte w niej problemy badawcze mieszczą się w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Praca niewątpliwie wpisuje się w aktualny nurt badań nad współczesnymi systemami autorytarnymi oraz ich oddziaływaniem na bezpieczeństwo regionalne i politykę zagraniczną, w szczególności w kontekście Europy Wschodniej i relacji Polska-Białoruś.

2. Ocena strukturalna pracy

Struktura rozprawy doktorskiej została zaprojektowana w sposób logiczny, przejrzysty i spójny. Sprzyja to realizacji przyjętych celów badawczych i ułatwia odbiór treści. Układ rozprawy obejmuje sześć rozdziałów co należy uznać za właściwy.

Rozdział I poświęcony jest analizie ewolucji systemu politycznego Republiki Białorusi w latach 2000-2024, ujmowanej jako istotny czynnik kształtujący polską politykę zagraniczną, wobec tego państwa. W rozdziale przedstawiona jest interpretacja Białorusi jako stabilnie niedemokratycznego państwa, opierając się na nowoczesnych koncepcjach politologicznych, w tym teoriach reżimów autorytarnych, personalistycznych i sułtanistycznych. W podejściu badawczym Autor badając reżim polityczny Białorusi przyjmuje, że niezbędnym wydaje się uwzględnienie zarówno „tradycyjnych” cech systemu politycznego jak i oceny skali stosowanych restrykcji wobec społeczeństwa oraz umiejętności formalnego wdrażania form funkcjonowania państwa demokratycznego (s.23). W odniesieniu do przeobrażeń reżimu politycznego Republiki Białorusi scharakteryzowano sułtanizm jako reżim polityczny, który zdaniem Autora charakteryzuje system polityczny Republiki Białorusi do roku 2020r. W następne kolejności poddano analizie autorytaryzm oraz reżim totalitarny. W procesie analizy nad przeobrażeniami systemu politycznego stwierdzono, że w latach 2022-2024 w państwie tym następuje szybki proces postępującego autorytaryzmu. Ciekawe wydają się również zaprezentowane w niniejszej dysertacji rozważania dotyczące systemu neototalitarnego prezentowanego przez Paweła Usowa. Analizując proces przekształcania systemu politycznego Białorusi w wersję reżimu sułtanistycznego Autor uwzględnił wskaźniki zaproponowane przez Juana Linza i Alfreda Stepana, zwłaszcza styl rządzenia, poziom pluralizmu politycznego, znaczenie ideologii, mechanizmy mobilizacji społeczeństwa oraz sytuacji w zakresie praw człowieka (s.32).

Podjęte analizy - zdaniem Autora - pozwalają na przedstawienie konkluzji, iż od 2004 roku Aleksander Łukaszenka rozpoczął przebudowę systemu politycznego Białorusi w reżim sułtanistyczny opierając swoją politykę na nadmiernym użyciu państwowych struktur i służb mundurowych. (s.36). Działania administracyjne w logice sułtanizmu obejmowały m.in. prezydenckie dekrety zastępujące proces legislacyjny co znacząco zwiększało możliwości Łukaszenki i jego rolę w kształtowaniu polityki centralizacji władzy wykonawczej pod kontrolą administracji Prezydenta, arbitralne nominacje i dymisje na wszystkich szczeblach państwa (s.43). Ostatnim etapem procesu przekształcenia modelu białoruskiego systemu politycznego z reżimu sułtanistycznego w klasyczny system autorytarny była modyfikacja konstytucji zatwierdzona w drodze referendum w lutym 2022 roku. Głównym celem zmian zapisów konstytucyjnych było wzmocnienie pozycji Aleksandra Łukaszenki, przekazanie nowych uprawnień oraz usankcjonowanie Wszechbiałoruskiego Zgromadzenia Ludowego (WZL) jako kluczowego organu władzy państwowej (s.47).

W podsumowaniu do tego rozdziału Autor określił główne oznaki pogłębiającego się autorytaryzmu, takie jak ograniczenie wolności politycznych, wzmocnienie praktyk represyjnych, likwidacja przestrzeni dla społeczeństwa obywatelskiego oraz wzrost zależności kluczowych grup społecznych od państwa. Przeanalizowana została również rola grup społecznych w podtrzymywaniu stabilności i legitymizacji reżimu.

Rozdział drugi pt.: *Uwarunkowania zewnętrzne determinujące funkcjonowanie Republiki Białorusi* poświęcony został czynnikom zewnętrznym determinującym funkcjonowanie Republiki Białorusi. Autor poddaje analizie skuteczność oddziaływania międzynarodowego (politycznego, gospodarczego i stricte dyplomatycznego) na reżim Aleksandra Łukaszenki w latach 2020-2024. Szczególnie istotna wydaje się gospodarcza zależność od Federacji Rosyjskiej stanowiąca podstawę politycznej trwałości systemu i narzędzie kontroli politycznej społeczeństwa. Ukazując kolejne wykresy dotyczące kwot obrotu towarowego między Republiką Białorusi a Federacją Rosyjską Autor stwierdza, że przedstawione dane i aspekty białoruskiej rzeczywistości pokazują wysoki stopień ekonomicznej zależności w kluczowych obszarach co wykorzystuje Rosja jako narzędzia ekonomiczne do wywierania wpływu politycznego, domagając się lojalności od Łukaszenki. Ponadto, sojusz z Rosją jest wykorzystywany do uzasadnienia utrzymywania systemu autorytarnego, odwołując się do potrzeby ochrony przed wpływami zachodnimi i zachowaniami „tradycyjnych wartości” (s.68). Autor poddając analizie zachodnie sankcje przeciwko reżimowi Aleksandra Łukaszenki stwierdza, że stanowią one jedno z narzędzi

międzynarodowej presji, mające na celu potępienie i przeciwdziałanie działaniom jego reżimu. Należy zauważyć, że sankcje nie zapewniają natychmiastowego rozwiązania kryzysu politycznego na Białorusi; stanowią one część szerszego wachlarza działań. Ten wachlarz obejmuje negocjacje dyplomatyczne oraz presję ekonomiczną (s.69). W związku z tym, zdaniem Autora, zachodnie sankcje w istotny sposób wzmacniają ekonomiczną i polityczną izolację Białorusi, wywierając wieloaspektowy wpływ na kluczowe obszary funkcjonowania kraju (s.74). Nie bez znaczenia pozostaje również polityczna rola białoruskiej diaspory i opozycji politycznej ukształtowanej w 2020 roku, ale zmuszonej do działania na uchodźstwie, głównie na terytorium Polski i Litwy (s.77). Aby ocenić racjonalność i skuteczność białoruskiej opozycji na uchodźstwie, konieczne jest sklasyfikowanie instytucji i ruchów według głównych kryteriów i kierunków w celu ich dalszej oceny. Logiczne jest określenie podstawowych instytucji i inicjatyw politycznego oraz strategicznego kierunku - co stwierdza i prezentuje (tabela nr 2) w swojej dysertacji Autor (s.80). Ukazując formy kontroli nad opinią publiczną stwierdzono, że w znacznym stopniu determinowane zostały nie tylko decyzjami władz, dążeniem Aleksandra Łukaszenki do zachowania władzy, lecz także uwarunkowaniami zewnętrznymi (s.86). Efektem tych działań jest możliwość sterowania opinią publiczną i kreowaniem jej postaw społecznych.

W konkluzji do tego rozdziału Autor stwierdza, że reżim Aleksandra Łukaszenki pozostaje nadal silny, choć jego trwałość opiera się przede wszystkim na mechanizmach charakterystycznych dla reżimów niedemokratycznych. Centralizacja decyzji w rękach prezydenta, personalistyczny charakter instytucji państwowych, systematyczna kontrola mediów oraz rozbudowany aparat przymusu stanowią kluczowe instrumenty utrzymania władzy. Dominacja w sferze medialnej i dobrze dobrany przekaz pozwolił na faktyczne odcięcie Białorusinów w kraju od alternatywnych środków masowego przekazu. Dzięki tym elementom reżim jest w stanie nie tylko skutecznie oddzielać elitę polityczną i struktury władzy od realnego wpływu obywateli, ale także utrzymywać pozory stabilności politycznej, nawet w obliczu presji międzynarodowej (s.94).

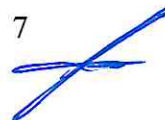
Rozdział trzeci pt.: *Poglądy społeczno-polityczne białoruskiego społeczeństwa jako wynik oddziaływania reżimu w latach 2020-2024* częściowo przedstawia wyniki przeprowadzonych badań empirycznych wśród społeczeństwa białoruskiego, mających na celu identyfikację aktualnych postaw społecznych wobec procesów politycznych i zagranicznych. Autor swoje rozważania rozpoczyna od przedstawienia poglądów społeczno-politycznych białoruskiego społeczeństwa jako wynik oddziaływania reżimu w latach 2020-2024. Stwierdza, że

reżim Aleksandra Łukaszenki przez lata utrzymywał dość wysoką stabilność polityczną, opartą na mechanizmach charakterystycznych dla sułtanistycznej formy władzy, ale również dzięki zależności ekonomiczno-gospodarczej od Federacji Rosyjskiej. Jednakże wydarzenia po wyborach prezydenckich w 2020 roku oraz po pełnoskalowej inwazji w 2022 roku, ujawniły zjawisko powolnej, ale wyraźnej reorientacji politycznej społeczeństwa białoruskiego. Stosując techniki CATI (Computer Assisted Telephone Interview - to ilościowa technika badawcza polegająca na przeprowadzeniu wywiadu telefonicznego przy wsparciu specjalistycznego oprogramowania), które uznał za najbardziej adekwatne w kontekście specyfiki białoruskiego społeczeństwa, zrozumienie postaw społecznych, opinii politycznych oraz mechanizmów adaptacyjnych wobec ograniczeń w sferze politycznej (s.97-98). Badania metodą CATI znajdują zastosowanie w przypadku tych prób badawczych, w których respondenci nie korzystają z Internetu. Zastosowana metodologia i wybór wykonawcy badań jest zasadny zarówno merytorycznie, jak i praktycznie a przedstawione wyniki należy interpretować w kontekście specyfiki autorytarnego systemu białoruskiego, uwzględniając wpływ strachu, autocenzury oraz ograniczonego zaufania społecznego na udzielane odpowiedzi. Takie podejście pozwala nie tylko zachować rygor naukowy, ale również zapewnia realistyczny ogląd postaw społecznych, co jest kluczowe dla dalszych analiz i formułowania rekomendacji politycznych oraz społecznych wobec Białorusi.

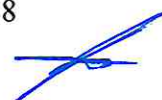
W konkluzji do tego rozdziału badawczego Autor podkreślił, że działania administracyjne, legislacyjne oraz propagandowe są spójnie wykorzystywane do wzmacniania pozycji władzy, a jednocześnie bezwarunkowo ograniczają możliwość realnego uczestnictwa społeczeństwa w procesach politycznych. Zasadne wydaje się również stwierdzenie, że Łukaszenka potrafi neutralizować presję zewnętrzną poprzez strategiczną adaptację narracji propagandowych, manipulację przekazem medialnym oraz wykorzystanie sankcji lub krytyki międzynarodowej jako narzędzi legitymizujących jego władzę. Społeczeństwo białoruskie jest w znacznym stopniu odsunięte od realnego wpływu na decyzje państwowe, a rosnące represje, ograniczenia praw obywatelskich oraz kontrola informacji, brak wolnych mediów, represje wobec opozycji skutecznie hamują rozwój niezależnego społeczeństwa obywatelskiego, redukując aktywny udział jednostek do poziomu biernych „mieszkańców” państwa (s.121).

Rozdział IV pt. *Państwa sąsiedzkie w opinii społeczeństwa Republiki Białorusi* przedstawia wyniki przeprowadzonych badań empirycznych wśród społeczeństwa białoruskiego. W głównej mierze koncentrują się na postrzeganiu przez nie krajów sąsiadujących z Białorusią. W szczególności analizowane są zmiany w ocenach tych krajów oraz narodowości kon-

centrując się na społecznych uwarunkowaniach ocen i postaw wobec najbliższego otoczenia międzynarodowego (s.123). W konkluzji do szeroko przeprowadzonych i poddanych analizie badań Autor proponuje dwa podejścia i stwierdza, że wewnątrz Białorusi pozostała duża grupa ludzi, która pod wpływem propagandy uwierzyła w to, co ona głosi, zgadza się z nią i przekazuje tezy mediów państwowych oraz to, że represje wewnętrzne wobec obywateli i ich rodzin osiągnęły skalę, która bezpośrednio wpływa na nich psychologicznie, w związku z czym ludzie boją się w pełni wyrazić swoje prawdziwe i szczere zdanie na temat różnych kwestii (s.140). Również wnioski dotyczące badań postaw politycznych białoruskich migrantów w Polsce (losowo wybrano grupę fokusową składającą się z 6 osób zamieszkujących 3 różne regiony Polski - Gdańsk, Warszawa, Białystok) sprowadzając się do stwierdzenia, że wyniki badań jakościowych Białorusinów w Polsce nie wykazują znaczących zmian w perspektywie czasu. Porównanie badań ilościowych wyraźnie wskazuje na pogorszenie wizerunku Polski i Polaków wśród Białorusinów w ciągu ostatnich czterech lat co stwarza konieczność przygotowania i rewizji polityki wobec kraju w przyszłości w celu odbudowy tych relacji (s.145).

Rozdział V pt. *Polska jako państwo prowadzące aktywną politykę wobec Republiki Białorusi w ocenie białoruskiego społeczeństwa* przedstawia wyniki przeprowadzonych badań empirycznych wśród społeczeństwa białoruskiego, jednak z konkretnym naciskiem na ocenę Polski, polskich liderów politycznych, a także ocenę polityki polskiej wobec Republiki Białorusi. Analiza przeprowadzonych i prezentowanych badań pozwalają na zaprezentowanie konkluzji, że postrzeganie Polski jako aktora regionalnego oraz państwa aktywnie wspierającego opozycję demokratyczną i procesy demokratyzacyjne na Białorusi jest w istotnym stopniu uzależnione od dwóch zasadniczych czynników: oddziaływania białoruskich mediów państwowych oraz faktu osobistego zetknięcia się z konkretnymi formami polskiego wsparcia. Uzyskane wyniki potwierdzają, iż skuteczność polskiej polityki zagranicznej wobec Białorusi w wymiarze wizerunkowym i społecznym jest bezpośrednio powiązana z widocznością, dostępnością i personalnym charakterem działań pomocowych. Oznacza to, że realne wsparcie skierowane do obywateli Białorusi stanowi nie tylko instrument polityki normatywnej, lecz również istotne narzędzie oddziaływania strategicznego a dalsze zaangażowanie Polski wobec Białorusinów może odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu długofalowych postaw społecznych. Przeprowadzone badania i wnioski z nich płynące i rekomendowane przez Autora oceniam pozytywnie.

Rozdział VI pt. *Uwarunkowania formuły polskiej polityki wobec Białorusi* przedstawia proponowane przez Autora mechanizmy współdziałania oraz perspektywy scenariuszy interakcji państwa polskiego z Republiką Białorusi. Oceniane są możliwe scenariusze z naciskiem na wyniki przeprowadzonych badań, a także w oparciu o oceny ekspertów. Przedstawiane są również potencjalne bariery i ryzyka w kontekście możliwego procesu demokratyzacji Republiki Białorusi oraz formułowane ogólne rekomendacje dla strategii oddziaływania politycznego. Ukazując możliwe scenariusze rozwoju sytuacji wewnętrznej na Białorusi w świetle badań opinii i analiz eksperckich Autor stwierdza, że w dużej mierze istniejący system polityczny Białorusi opiera się na kluczowej roli Aleksandra Łukaszenki i jego decyzjach wspieranych i wdrażanych przez jego otoczenie. Wpływ osobowości Łukaszenki objawia się nie tylko i wyłącznie w podejmowaniu decyzji taktycznych i strategicznych, ale także w tworzeniu swoistego rodzaju „kultury” i „zasad”, które tylko wzmacniają jego władzę. W ten sposób powstaje centralna figura w funkcjonowaniu tego modelu. Przedstawiając możliwy wariant scenariuszowy Autor uwzględnia cztery potencjalne założenia. Za najbardziej realny scenariusz uważa sukcesję władzy sprawowanej w dotychczasowym reżimie politycznym czyli jej przekazanie kolejnej osobie zapewniającej ciągłość działania (s.173). Również autorska wizja polskiej polityki wobec Białorusi wydaje się zasadna oparta na doktrynie Giedroycia-Mieroszewskiego która została poddana ocenie ekspertów. Przeprowadzone analizy oraz konkluzje z wywiadów eksperckich pozwalają na wskazanie wniosku, iż Rzeczypospolitej Polskiej potrzebne jest sformułowanie kompleksowego strategicznego spojrzenia na Białoruś, zarówno w kontekście swoich interesów, jak i w obecnej sytuacji w regionie (s.177).

Rekomendacje Autora wskazują, że nie można jednoznacznie ocenić realnych możliwości demokratyzacji Republiki Białoruś choć nie należy również przyjmować za pewnik tezy o braku tradycji demokratycznych wśród Białorusinów (s.183). Wyniki przeprowadzonych badań jednoznacznie wskazują, że polska polityka wobec Białorusi nie może mieć charakteru doraźnego ani reaktywnego, lecz powinna być zaprojektowana i realizowana jako spójny, długofalowy system działań. Jej podstawą musi pozostać presja sankcyjna, utrzymywana w ścisłej koordynacji międzynarodowej, przy jednoczesnej zdolności do elastycznego dostosowywania stosowanych środków do zmieniających się realiów społecznych i politycznych na Białorusi (s.184). Całość tych działań powinna być uzupełniona inwestycjami w rozwój bezpiecznej infrastruktury cyfrowej, umożliwiającej omijanie blokad, przeciwdziałanie cenzurze oraz ograniczanie kontroli państwa nad przepływem informacji (s.185).

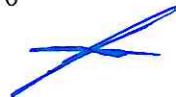

Struktura dysertacji została skonstruowana w sposób logiczny i spójny, zapewniając przejrzyste przejście od ujęcia teoretycznego i metodologicznego do analizy empirycznej oraz wniosków końcowych.

Zakończenie rozprawy doktorskiej wskazuje, że w toku prowadzonych analiz uzyskano materiał badawczy pozwalający na wskazanie wyzwań i uwarunkowań polskiej polityki wobec Białorusi. Najważniejszym naukowym efektem podjętego procesu badawczego była kompleksowa ocena sposobu funkcjonowania państwa oraz postaw społecznych obywateli Białorusi (s.186). W procesie badawczym wykazano także istotną niejednorodność postrzegania przez społeczeństwo białoruskie zarówno samego reżimu politycznego jak i aktorów zewnętrznych. Potwierdzono, udowodniono i zweryfikowano treść poszczególnych hipotez stwierdzając, że współczesny stan białoruskiego reżimu politycznego określany jest przez zbiór powiązanych czynników zapewniających jego stabilność. Jego cechami dominującymi są: silna scentralizowana personalizacja władzy, potężny i wielopoziomowy aparat represyjny, monopolistyczna dominacja informacyjna, degradacja instytucjonalna organów przedstawicielskich oraz głęboka zależność gospodarcza od Federacji Rosyjskiej (s.188). Również zasadne wydaje się stwierdzenie, że zrewidowanie polskiej polityki wobec Republiki Białorusi powinno być budowane w strukturze „mozaikowej” w postaci skoncentrowania konkretnych, dobrze dobranych działań na poszczególne sfery funkcjonalne państwa (sektory gospodarcze, polityka bezpieczeństwa, system prawny) oraz grupy społeczne (s.189). Działania te powinny mieć charakter systemowy tworząc całościowy obraz współczesnej konfiguracji politycznej na Białorusi, ujawniając kluczowe prawidłowości jej reprodukcji i transformacji oraz stanowiąc uzasadnioną podstawę do opracowania rekomendacji polityczno-strategicznych mających na celu stworzenie realnych przesłanek dla transformacji demokratycznej (s.191).

Zakończenie dysertacji stanowi syntetyczną rekonstrukcję ustaleń badawczych z których wynika, że postępująca konsolidacja systemu autorytarnego na Białorusi w latach 2020-2024 wywarła istotny wpływ na odbudowę relacji państwo-społeczeństwo oraz determinowała ewolucję uwarunkowań polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa regionalnego przy jednoczesnym utrzymaniu w społeczeństwie białoruskim ograniczonego, lecz istotnego potencjału zmian o charakterze demokratyzującym.

W dysertacji umieszczono również bibliografię, która jest bogata i różnorodna tematycznie, wykorzystuje szeroki zakres źródeł, aneksów, zarówno pod względem rodzajów (akty prawne, dokumenty i raporty, encyklopedie, słowniki, opracowania zwarte, artykuły

naukowe, źródła internetowe), uzupełnione wykazem tabel, wykresów oraz rysunków. Autor umiejętnie wiąże wyniki z literaturą przedmiotu, co wzmacnia wartość naukową pracy.

Konkludując, dokładna lektura dysertacji upoważnia mnie do stwierdzenia, że prezentuje ona wysokie walory epistemologiczne (teoria poznania) i stanowi logicznie ułożoną oraz spójną całość. Jest dobrze złożona i robi pozytywne wrażenie estetyczne.

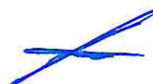
4. Język rozprawy i jej redakcja

Rozprawa doktorska przygotowana przez Pana mgr Aleksandra Kazaka spełnia wszystkie wymogi formalne typowe dla tego rodzaju prac i została starannie przygotowana pod względem redakcyjnym. Język dysertacji cechuje się poprawnością terminologiczną, spójnością stylistyczną oraz adekwatnym wykorzystaniem aparatu pojęciowego co zapewnia klarowność wyводу. Stwierdzić można, że dysertacja pod względem edytorskim nie budzi zastrzeżeń, jest bogato obudowana przypisami w większości sposób zgodny z przyjętą praktyką w piśmiennictwie polskim. Zdarzają się pewne usterki językowe, błędy stylistyczne i literowe, które jednak nie zaburzają pozytywnego obrazu całości pracy. Zaprezentowany język jest precyzyjny, pomimo skomplikowanej natury analizowanych problemów. Solidna strona edycyjna opracowania oraz widoczna dbałość o formę i styl pisowni stanowią pozytywny element pracy i świadczą o dużym doświadczeniu Doktoranta w zakresie uprawiania piśmiennictwa naukowego.

5. Ocena merytoryczna

Temat charakteryzuje się wysoką wartością merytoryczną, ponieważ odnosi się do aktualnych przemian politycznych i społecznych na Białorusi oraz ich bezpośredniego wpływu na bezpieczeństwo regionalne i kierunku polskiej polityki zagranicznej. Należy podkreślić, że Doktorant przeprowadził dyskurs naukowy w sposób przejrzysty, uporządkowany, wsparty na ugruntowanej wiedzy oraz badaniach pozwalający w sposób wielopłaszczyznowy i wielowymiarowy zdiagnozować przedmiot i proces poznawczy posługując się przy tym regułami hermeneutycznego dociekania prawdziwości.

Odnotować trzeba przy tym, że warsztat metodologiczny Autora dysertacji cechuje wyraźna rzetelność i kompetencja badawcza, troska o kompleksowość analizy całości problemów oraz pogłębiona argumentacja wyrażanych poglądów. Warsztat metodologiczny należy ocenić pozytywnie również ze względu na właściwy dobór metod badawczych, analizę

źródeł naukowych i materiałów empirycznych oraz zachowanie spójności pomiędzy problemem badawczym, hipotezami i wnioskami końcowymi.

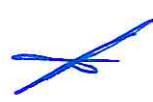
Przeprowadzone badania i analizy pozwoliły Doktorantowi na udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze i tym samym umożliwiły też weryfikację hipotez szczegółowych. Autor wykazał się znajomością literatury, trafnym doбором metod oraz umiejętnością analizy złożonych zjawisk. W szczególności zasługuje na wyróżnienie: trafne sformułowanie problemów i celów badawczych; solidna analiza danych i warsztat metodologiczny; praktyczne rekomendacje o wysokiej wartości dla decydentów.

Uzyskane wyniki i opracowane na tej podstawie wnioski mogą stanowić podstawę dla dalszych badań naukowych oraz działań politycznych w społeczeństwie. Kluczowe rekomendacje obejmują systemowe podejście ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej oraz wdrażanie rozwiązań opartych na najlepszych międzynarodowych praktykach. Wyniki badań potwierdziły również, że pogłębiający się autorytaryzm na Białorusi wpłynął zarówno na zmianę postaw społecznych obywateli, jak i na konieczność redefinicji priorytetów polskiej polityki zagranicznej wobec Europy Wschodniej. W pełni zasadnym jest uznanie, iż w zakresie formułowania ocen, przewartościowania własnego stanowiska oraz doboru merytorycznej argumentacji, Autor wykazał duże zdolności oraz potwierdził znaczący potencjał naukowy w sposobie wyrażania poglądów w sposób logiczny, jasny i spójny.

6. Wnioski końcowe

W świetle wszystkich argumentów i uwag zawartych w poszczególnych częściach recenzji, stwierdzam, że Pan mgr Aleksander Kazak przygotował rozprawę doktorską poprawną pod względem formalnym i merytorycznym. Stanowi ona samodzielne i oryginalne rozwiązanie przez Doktoranta aktualnego oraz ważnego problemu naukowego.

Przedstawiona w pracy tematyka badawcza jest interesująca i bardzo aktualna, a zastosowane metody badawcze w sposób właściwy umożliwiły potwierdzenie prawdziwości tez oraz realizację sformułowanych celów pracy. Autor dysertacji posiada znaczące kompetencje poznawcze i analityczne dotyczące badania i interpretacji wyników prowadzonych badań. Praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i może stanowić istotny wkład zarówno w rozwój wiedzy naukowej. W związku z powyższym zwracam się do Autora z następującymi pytaniami, które proponuję jako pytania do publicznej obrony rozprawy doktorskiej:

1. W jakim stopniu reżim autorytarny na Białorusi po 2020r., wskazuje zdolność do adaptacji i stabilizacji systemowej w warunkach presji sankcyjnej Zachodu oraz jak wpływa to na trwałość postaw społecznych wobec władzy i opozycji?
2. Na ile postawy społeczne Białorusinów w latach 2020-2024 mogą być traktowane jako czynnik sprawczy (a nie jedynie reaktywny) w analizie dynamiki reżimu autorytarnego i jego relacji z Federacją Rosyjską oraz Unią Europejską?
3. W jakim zakresie polska polityka zagraniczna wobec Białorusi była reaktywna, a jakim strategicznie kształtująca procesy polityczne i społeczne w regionie Europy Wschodniej, zwłaszcza w kontekście bezpieczeństwa hybrydowego i presji migracyjnej?
4. W jakim stopniu zastosowanie metody CATI w badaniu postaw społecznych Białorusinów w latach 2020-2024 zapewnia reprezentatywność i wiarygodność uzyskanych danych w warunkach ograniczonego dostępu do respondentów i presji politycznej?

W rezultacie przedstawionych ocen stwierdzam, że dysertacja **spełnia** warunki przewidziane przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Rozprawa doktorska dostarcza wartościowej wiedzy o mechanizmach postępującego autorytaryzmu na Białorusi, jego wpływie postawy społeczne oraz konsekwencje dla polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa regionalnego.

Ocena **pozytywna** jest uzasadniona spójnością konstrukcji badawczej, trafnym doбором problematyki oraz rzetelną analizą wpływu procesów autorytarnych na postawy społeczne i uwarunkowania polityki zagranicznej Polski. Wobec tego kwalifikuje to Doktoranta do dalszego procesu ubiegania się o uzyskanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

